

Artur Jasiński

dr hab. inż. arch., Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

Ochrona antyterrorystyczna budynków użyteczności publicznej w Krakowie – czy jest nam potrzebna?

Polska jako potencjalny cel ataku terrorystycznego

Uważa się, że Polska nie stanowi pierwszoplanowego, strategicznego celu ataków terrorystycznych. Według raportu Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego za rok 2016 zagrożenie terrorystyczne utrzymuje się na stosunkowo niskim poziomie¹. Od wielu lat nie doszło też na terytorium naszego kraju do próby zamachu terrorystycznego wymierzonego w cele cywilne lub instytucje państwowe². Wśród czynników, które stanowią potencjalne źródło zagrożenia, najczęściej wymieniane są członkostwo w NATO oraz uczestnictwo polskich sił zbrojnych w tzw. wojnie z terroryzmem, czyli w konfliktach zbrojnych toczonych w Iraku i Afganistanie, a także organizowane w Polsce wielkie imprezy o międzynarodowym charakterze, które skupiają uwagę światowych mediów³. Jednak – szczęśliwie – nie doszło do żadnych aktów terroryzmu

¹ Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2016 r.; <http://www.antyterroryzm.gov.pl/CAT/antyterroryzm/publikacje/raporty-analizy-i-prez/900,Zagrozenie-terroryzmem-z-Raportu-o-stanie-bezpieczenstwa-w-Polsce.html> [dostęp: 06.02.2018].

² 16 października 1971 r. bracia Jerzy i Ryszard Kowalczykowie wysadzili w powietrze aulę Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu. Zamach miał podłoże polityczne, został zorganizowany w noc poprzedzającą uroczystą akademię organizowaną z okazji święta Milicji Obywatelskiej i Służby Bezpieczeństwa. W wyniku zamachu nikt nie ucierpiał, jednak budynek został poważnie uszkodzony.

³ J. Jałoszyński *Współczesny wymiar antyterroryzmu*, Wydawnictwo Trio Collegium Civitas, Warszawa 2008, s. 197, K. Liedl, P. Piasecka, *Bezpieczeństwo mistrzostw Europy w piłce nożnej EURO 2012*, Di-fin, Warszawa 2011, s. 153.

ani podczas Euro 2012, ani podczas kolejnych pielgrzymek papieskich, ani Świątowych Dni Młodzieży, zorganizowanych w Krakowie w 2016 r.

Także polskie miasta metropolitalne nie należą do grupy najważniejszych miast globalnych – światowych metropolii narażonych na największe ryzyko zamachów terrorystycznych. W rankingu Globalization and World Cities GaWC 2016⁴ wymienionych zostało tylko kilka polskich miast: Warszawa – na 19. miejscu wśród miast kategorii *alfa*, Katowice, Łódź i Wrocław – w trzeciorzędnej kategorii *gamma* oraz zamykający trzecią setkę Kraków, zaliczony do kategorii *high sufficiency* – miast o regionalnym znaczeniu, posiadających znaczący własny potencjał, który powoduje, że nie są one całkowicie uzależnione od miast światowych. Należy jednak zwrócić uwagę na rosnące znaczenie Krakowa na mapie znanych destynacji turystycznych, które przyciągają uwagę światowej opinii publicznej. W 2016 r. Kraków odwiedziło ponad 12 mln osób⁵ – o tym, że turyści bywają celami ataków terrorystycznych, świadczą zamachy dokonywane w kurortach na Bali (2002, 2005), w Tunezji (2015) czy w Egipcie (Luxor 1997, Sharm el-Sheikh 2005, 2014).

Wśród potencjalnych czynników ryzyka w Krakowie należy odnotować rosnącą liczbę międzynarodowych kongresów i imprez masowych, związanych z faktem oddania do użytku dużych obiektów o metropolitalnym znaczeniu, przede wszystkim Centrum Kongresowego ICE Kraków i Tauron Areny, największej w Polsce wielofunkcyjnej hali sportowo-widowiskowej o pojemności ponad 20 tys. widzów. W roku 2016 w Krakowie odbyło się 619 zgromadzeń publicznych i 267 imprez masowych, z których największa – Światowe Dni Młodzieży. Kraków 2016 – przyciągnęła do miasta ok. 2 mln. pielgrzymów. Innym ważnym, a na dodatek miękkim i wrażliwym celem może być Festiwal Kultury Żydowskiej, organizowany corocznie na krakowskim Kazimierzu, od 1988 r. poczynając.

Jednak zagrożenie terroryzmem nie jest odczuwalne przez mieszkańców Krakowa. Przeciwnie, krakowianie czują się w swoim mieście stosunkowo bezpiecznie (79,4% wskazań), a wśród największych zagrożeń wymieniali w 2016 r. problem zanieczyszczenia powietrza i ochrony środowiska (49,6% wskazań w badaniu przeprowadzonym we wrześniu 2016), na kolejnych miejscach wskazując utrudnienia w ruchu drogowym i konieczność usprawnienia komunikacji⁶. Interesującym zjawiskiem jest duży stopień poparcia krakowian dla planów rozbudowy sieci miejskiego monitoringu wizyjnego jako systemu poprawiającego stan bezpieczeństwa publicznego – referendum przeprowadzonym w 2014 r. aż 69,73% uczestników opowiedziało się za jego rozbudową. Przed Świątowymi Dniami Młodzieży system został rozbudowany i składa się obecnie z 26 kamer w dyspozycji Komendy Miejskiej Policji i 66 kamer, które użytkuje Straż Miejska. Ponadto szacuje się, że w przestrzeni publicznej miasta Krakowa funkcjonuje ok. 9,5 tys. kamer zlokalizowanych między innymi w placówkach oświaty, kultury i zdrowia, środkach komunikacji publicznej oraz innych budynkach publicznych⁷.

⁴ The World According to GaWC 2016, Globalization and World Cities. Research Network; <http://www.lboro.ac.uk/gawc/world2016t.html> [dostęp: 25.01.2018].

⁵ Sprawozdanie z realizacji Programu Poprawy Bezpieczeństwa dla Miasta Krakowa „Bezpieczny Kraków” za rok 2016, Wydział Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego Urzędu Miasta Krakowa; <https://www.bip.krakow.pl/zalaczniki/dokumenty/n/177335/karta> [dostęp: 3.02.2018].

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

Władze miasta, odpowiedzialne za stan bezpieczeństwa, jako jedno z największych zagrożeń wskazują z kolei na wysoce prawdopodobne ryzyko klęski powodzi.

Terroryzm nowej ery

Terroryzm nowej ery – *New Age Terrorism* – zdefiniowany został przez Briana Michela Jenkinsa⁸. Cechuje go: okrucieństwo i bezwzględność w atakowaniu celów cywilnych, posiadanie własnych, niezależnych od państwa źródeł finansowania, nowy sieciowy model organizacji, globalność w skali działania, efektywne wykorzystywanie nowoczesnych technologii medialnych i przekształcenie celów taktycznych w strategiczne. Głównym celem terroryzmu nowej ery stały się duże miasta i ich mieszkańcy. Oprócz regionów, gdzie toczono wojny partyzanckie i asymetryczne konflikty zbrojne (Afryka Północna, Bliski Wschód i Południowa Azja), a zamachy bombowe stały się już niemal codziennością, atakowane są także cele cywilne w miastach położonych na półkuli północnej, szczególnie w miastach metropolitalnych Europy Zachodniej. Podstawową bronią terrorystów są improwizowane ładunki wybuchowe (*IED – Improvised Explosive Device*). Pod koniec XX w. najgroźniejszym orężem terrorystów były wielkie ładunki wybuchowe domowej produkcji, przewożone samochodami ciężarowymi – w taki sposób, przy pomocy samochodów-pułapek, Irlandzka Armia Republikańska atakowała miasta brytyjskie (Brighton 1984, Londyn 1990, 1992, 1993, 1996, Manchester 1996), tak wysadzano w powietrze ambasady amerykańskie na Bliskim Wschodzie (Bejrut 1983) i w Afryce (Dar es Salaam i Nairobi, 1998) i w taki właśnie sposób na kontynencie amerykańskim zaatakowano po raz pierwszy kompleks WTC w Nowym Jorku (1993) oraz budynek rządowy w Oklahoma City (1995).

Należy zwrócić uwagę, że taktyka terrorystów jest bezustannie modyfikowana i doskonalona. Gdy możliwość przeprowadzenia ataku bombowego na dobrze chronione, ufortyfikowane budowle publiczne zostaje nadmiernie utrudniona, ich uwaga przenosi się na inne, bardziej dostępne cele. W pierwszej dekadzie XXI w. ataki terrorystyczne były w większości dokonywane za pomocą niewielkich, przenośnych ładunków wybuchowych, a wymierzone były zwykle w tzw. cele miękkie: przede wszystkim środki komunikacji publicznej, dworce kolejowe i linie metra. – w taki sposób zaatakowane zostały pociągi osobowe w Madrycie (2004) oraz metro i autobusy w Londynie (2005). W drugiej dekadzie XX w. po raz kolejny zmieniła się też taktyka terrorystów: oprócz sporadycznych zamachów bombowych (lotnisko w Brukseli – 2016, koncert w Manchesterze – 2017), dokonywano także operacji typu komando z użyciem broni maszynowej (dwukrotnie w Paryżu: atak na redakcję pisma „Charlie Hebdo” oraz atak symultaniczny na stadion piłkarski Stade de France, śródmiejskie kawiarnie, kluby i restauracje 13 listopada 2015). Narodziła się też zupełnie nowa taktyka: tzw. terroryzm samochodowy (*vehicular terrorism*), gdzie jako narzędzie do mordowania ludzi wykorzystuje się samochody (Nicea 2016, Berlin 2016, Barcelona 2017, Nowy Jork 2017).

⁸ B.M. Jenkins, *The New Age of Terrorism*, [w:] *McGraw-Hill Homeland Security Handbook*, RAND Corporation, 2006; <https://www.rand.org/pubs/reprints/RP1215.html> [dostęp: 23.01.2018].

Najmocniejszą przesłanką działań terrorystycznych jest obecnie islamski ekstremizm religijny. Oprócz działania siatek terrorystycznych sterowanych przez agendy tzw. Państwa Islamskiego – ISIS na znaczeniu zyskują inspirowane przez media społecznościowe ataki indywidualnych fanatyków, tzw. „samotnych wilków”, najtrudniejszych do wykrycia i unieszkodliwienia. Zdarzają się też inne motywacje, wśród nich prym wiodą ekstremizmy polityczne i dewiacje psychiczne. Samotnie działał i mordował Anders Breivik, norweski ultranacjonalista i islamofob, prawnym fanatykiem był Timothy McVeigh, były żołnierz amerykańskiej piechoty morskiej, który w Oklahoma City zabił 168 osób, politycznymi motywami kierował się również niedoszły zamachowiec Brunon Kwiecień, polski naukowiec, który za pomocą samochodu-pułapki zamierzał wysadzić w powietrze budynek Sejmu.

Statystyka odnotowała w czasie ostatnich kilku lat znaczny wzrost liczby ataków terrorystycznych w miastach Europy Zachodniej. Dramatycznie wzrosła także liczba ich ofiar. Fakt ten można powiązać z powstaniem i wojną toczoną z tzw. Państwem Islamskim. Podczas gdy w latach 2010–2014 we wszystkich krajach Unii Europejskiej w zamachach terrorystycznych zginęło łącznie 37 osób, tylko w 2015 r. liczba ofiar śmiertelnych wzrosła do 176, a w roku 2016 było ich 142. Pomimo to prawdopodobieństwo, że statystyczny mieszkaniec Unii Europejskiej stanie się ofiarą ataku terrorystycznego jest nadal znikome. Według obliczeń przeprowadzonych w 2013 r. prawdopodobieństwo takie wynosi 0,0018 na 100 tys., podczas gdy w tym samym czasie ryzyko śmierci w wypadku drogowym wynosiło 5,9 na 100 tys., a ryzyko śmierci z powodu choroby nowotworowej – 266 na 100 tys.⁹

Ochrona antyterrorystyczna budynków użyteczności publicznej w Krakowie

W założeniach „Programu poprawy bezpieczeństwa dla miasta Krakowa na lata 2018–2020”¹⁰ jako jeden z celów operacyjnych wymieniono „poprawę stopnia przygotowania obiektów użyteczności publicznej w Krakowie w zakresie przeciwdziałania atakowi terrorystycznemu i na wypadek ataku terrorystycznego”. Innym wiodącym celem jest „podniesienie poziomu adekwatnego reagowania na zagrożenia oraz rozwijanie postaw prospołecznych (altruizm, poczucie współodpowiedzialności, zaangażowania w działania edukacyjne obejmujące zagadnienia zagrożeń)”. Ponadto w programie położono nacisk na działania mające na celu zmniejszenie liczby wypadków drogowych wśród niechronionych uczestników ruchu i stworzenie bezpiecznych przestrzeni w Krakowie.

W realizacji celu operacyjnego dotyczącego poprawy stopnia przygotowania obiektów użyteczności publicznej w Krakowie w zakresie przeciwdziałania / na wypadek ataku terrorystycznego proponuje się następujące działania:

⁹ R. Muggah, *Europe's Terror is Real. But Its Cities are Much Safer Than You Think*, World Economic Forum, 8.07.2017; <https://www.weforum.org/agenda/2017/06/europes-terror-threat-is-real-but-our-cities-are-much-safer-than-you-think/> [dostęp: 27. 01.2018].

¹⁰ Program poprawy bezpieczeństwa dla miasta Krakowa „Bezpieczny Kraków” na lata 2018–2020; diagospoleczny.krakow.pl/wp-content/uploads/2017/08/2_Program-poprawy-bezpieczenstwa-dla-miasta-Krakowa-pn.-Bezpieczny-Krakow-na-lata-2018-2020-2.pdf [dostęp: 4.02.2018].

1. przeszkolenie pracowników obiektów użyteczności publicznej pod kątem rozpoznawania zagrożeń związanych z terroryzmem oraz podejmowania działań w przypadku ataku terrorystycznego;
2. audyt krakowskich obiektów użyteczności publicznej pod kątem wdrożenia skutecznych antyterrorystycznych rozwiązań technicznych i organizacyjnych oraz poziomu przygotowania personelu;
3. certyfikacja obiektów spełniających wysokie standardy zabezpieczenia antyterrorystycznego i przygotowania na wypadek ataku terrorystycznego;
4. organizacja konkursu dla certyfikowanych obiektów użyteczności publicznej oraz ustanowienie nagrody pieniężnej dla zwycięzców, która mogłaby zostać wydatkowana na działania związane z poprawą bezpieczeństwa obiektu¹¹.

Nie ma wątpliwości, że szeroko zarysowane i komplementarne cele programu poprawy bezpieczeństwa dla miasta Krakowa na lata 2018–2020 należy ocenić pozytywnie jako zgodne ze strategią rozwoju miasta i dążeniem do poprawy warunków życia jego mieszkańców, a także odpowiadające współczesnym koncepcjom *resilient city* i *smart city*. Bardzo ważne z punktu widzenia bezpieczeństwa – w tym bezpieczeństwa antyterrorystycznego – są szkolenia pracowników obiektów użyteczności publicznej pod kątem rozpoznawania zagrożeń związanych z terroryzmem, a także wszelkie działania wzmacniające solidarność międzyludzką i więzi społeczne. Pozytywnie odnieść się należy także do planów zapobiegania przestępczości poprzez tworzenie przestrzeni bezpiecznych w oparciu o założenia programu CPTED i przedsięwzięcia zmierzające do poprawy stanu bezpieczeństwa pieszych.

Pewne wątpliwości budzi jednak koncentracja uwagi na zabezpieczeniu antyterrorystycznym pewnej bardzo obszernej grupy obiektów użyteczności publicznej, szczególnie w świetle rozpoznanych w innych krajach licznych negatywnych rezultatów takich działań. Warto w tym miejscu przytoczyć opinię Ruth Reed, prezesa Królewskiego Instytutu Architektów Brytyjskich, która twierdzi, że nasze tzw. środowisko zbudowane winno przede wszystkim odzwierciedlać cechy właściwe dla społeczeństwa otwartego i tolerancyjnego, a dobry projekt zabezpieczeń ma zapewnić poczucie bezpieczeństwa bez sięgania do przesadnych i przeskalowanych rozwiązań technicznych i wywoływania przy tym syndromu obłożonej twierdzy¹². Dlatego każdorazowo przed podjęciem decyzji o antyterrorystycznym zabezpieczeniu danego budynku konieczna jest kompleksowa analiza ryzyka oraz kosztów i skutków takiego działania. Jak pokazują przykłady z USA i krajów Europy Zachodniej, do powodzenia tego typu przedsięwzięć konieczna jest także ich społeczna akceptacja, będąca zazwyczaj pochodną odczuwalnego w danym czasie poczucia zagrożenia.

Zacznijmy zatem od analizy ilościowej i jakościowej budynków zaliczonych do omawianej grupy. Zgodnie z definicją zawartą w rozporządzeniu ministra infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie, pod pojęciem „budynku użyteczności publicznej” należy rozumieć:

¹¹ *Ibidem*.

¹² R. Reed, *RIBA Guidance on Designing for Counter-terrorism*, Royal Institute of British Architects, London 2011, s. 2.

budynek przeznaczony na potrzeby administracji publicznej, wymiaru sprawiedliwości, kultury, kultu religijnego, oświaty, szkolnictwa wyższego, nauki, wychowania, opieki zdrowotnej, społecznej lub socjalnej, obsługi bankowej, handlu, gastronomii, usług, w tym usług pocztowych lub telekomunikacyjnych, turystyki, sportu, obsługi pasażerów w transporcie kolejowym, drogowym, lotniczym, morskim lub wodnym śródlądowym, oraz inny budynek przeznaczony do wykonywania podobnych funkcji; za budynek użyteczności publicznej uznaje się także budynek biurowy lub socjalny.

Jak wynika z powyższej definicji, kategoria obiektów użyteczności publicznej jest szeroka i zróżnicowana. Należą do niej będą zarówno obiekty zaliczone do infrastruktury krytycznej państwa, terminale portów lotniczych i dworce kolejowe, jak i galerie handlowe, stadiony, hale widowiskowo-sportowe, teatry i kina, wreszcie – zwykłe budynki biurowe, pawilony handlowe, przedszkola i żłobki. Z oczywistych przyczyn ich stopień zagrożenia zamachem terrorystycznym jest różny, inne są także potencjalne skutki takiego zamachu.

Następną czynnością w planowaniu zabezpieczeń jest ocena stopnia zagrożenia poszczególnych obiektów i, w konsekwencji, przypisanie im odpowiedniego poziomu ochrony. Na czele listy budynków wymagających ochrony znajdują się obiekty należące do krytycznej infrastruktury, na którą składają się kluczowe systemy niezbędne do zapewnienia bezpieczeństwa i funkcjonowania państwa w minimalnym zakresie, a wśród nich system telekomunikacyjny, energetyczny, transportowy, bankowy, finansowy i ratowniczy. Za ochronę obiektów wchodzących w skład infrastruktury krytycznej (ich lista jest niejawna) odpowiada na mocy ustawy Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, współpracująca w tym względzie z organami administracji publicznej i sektorem prywatnym. Jednym z elementów systemu ochrony infrastruktury krytycznej jest ochrona techniczna obiektów budowlanych, zapewniająca ich bezpieczne użytkowanie, w tym ich zabezpieczenie techniczne¹³.

Drugie w kolejności pod względem stopnia zagrożenia są obiekty masowych zgromadzeń: hale sportowo-widowiskowe, centra kongresowe, stadiony. Tutaj należy przeanalizować stopień ochrony tych obiektów pod kątem ryzyka ataku dokonanego przy pomocy bomby samochodowej. Kluczowe są w tym wypadku solidne zabezpieczenia wszelkich miejsc, gdzie samochód mógłby, po staranowaniu bram, wbić się do środka obiektu i eksplodować wewnątrz budynku w trakcie imprezy masowej. W szczególności zagrożenie to dotyczy najłabszych miejsc w ich obudowie, czyli głównych wejść i doków rozładowniczych. W tym kontekście niepokój może budzić fakt rozmieszczenia ogólnodostępnych garaży samochodowych bezpośrednio pod Centrum Kongresowym ICE i obok Areny Tauron.

Trzecią, najniższą kategorię zagrożenia potencjalnym atakiem stanowi obszerna grupa pozostałych obiektów użyteczności publicznej. W ramach nowoczesnej prewencji antyterrorystycznej ważniejsze od utwardzania lub wręcz fortyfikacji potencjalnych celów ataku terrorystycznego są kompleksowe działania zmierzające do poprawy ogólnego stanu bezpieczeństwa, realizowane dwutorowo: z jednej strony przez władze miasta, odpowiednie służby i instytucje, z drugiej – przez zarządców poszczególnych obiektów. Przykładem może być obecna sytuacja

¹³ T. Szewczyk, M. Pyznar, *Ochrona infrastruktury krytycznej a zagrożenia asymetryczne*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2010, nr 2(2), s. 53–58.

w krajach najbardziej narażonych na ryzyko zamachu terrorystycznych: Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii. Po fali spontanicznej fortyfikacji obiektów publicznych, jaka miała miejsce na przełomie XX i XXI w., zdano sobie sprawę, że wznoszone *ad-hoc* zapory i barykady zagrażają normalnemu funkcjonowaniu miast. Co gorsza – ich brutalne oddziaływanie wizualne na przestrzeń miejską zamiast redukować – wzmacniało wśród mieszkańców poczucie zagrożenia i niepewności. Otoczone betonowymi barierami historyczne budowle oraz siedziby władz i urzędów przestały być otwartymi, ogólnodostępnymi symbolami demokracji, stając się emblematami architektury strachu, symbolem społeczeństwa w stanie oblężenia. Zrozumiano, że naprędce wznoszone zabezpieczenia najważniejszych budowli publicznych nie tylko szkodzą historycznemu i kulturowemu dziedzictwu, ale zagrażają też najgłębszym wartościom współczesnej demokracji, tj. wolności, swobodzie poruszania się, łączności władzy i obywateli¹⁴.

Z czasem terroryzm zaczęto postrzegać jako jedno z ogniw w łańcuchu zagrożeń, któremu czoła stawić muszą wielkie organizmy miejskie. Do innych zalicza się kataklizmy wywołane przez siły przyrody, skażenia i katastrofy przemysłowe, pandemie, rozruchy, zamieszki oraz wojny. Zauważono przy tym, patrząc z perspektywy historycznej, że organizmy miejskie zawsze starały się chronić przed otaczającymi je niebezpieczeństwami i ograniczać ich destrukcyjne skutki poprzez logiczny, długotrwały i ewolucyjny proces wzmacniania swojej odporności (*resilience of the city*). Termin *resilience*, który można przetłumaczyć bądź jako „systemową odporność”¹⁵, bądź jako „zdolność organizmu do przetrwania i ozdrowienia”¹⁶, został w kontekście bezpieczeństwa zdefiniowany przez rząd brytyjski jako „pewność, że kraj [bądź miasto – A.J.] posiada zdolność do wykrywania, odpowiedniego zabezpieczania i właściwego reagowania na główne zagrożenia bezpieczeństwa, z atakiem terrorystycznym włącznie”¹⁷. W ten sposób ukształtowana została doktryna wzmocnienia systemowej odporności miasta (*urban resilience*), w której zagrożenie terrorystyczne zostało potraktowane jako istotne, ale bynajmniej nie jedyne ryzyko, a ochrona przed nim jest powiązana z działaniem służb ratunkowych i władz administracyjnych, przy aktywnym udziale społeczeństwa i przyjęciu założenia o pewnym dopuszczalnym stopniu ryzyka. Zauważono, że pomimo zaangażowania wielkich środków nie da się skutecznie ochronić miasta i jego mieszkańców przed wszystkim zagrożeniami: od wypadków drogowych poczynając, poprzez zamachy terrorystyczne, na ataku bronią jądrową kończąc.

W programach dotyczących zabezpieczeń antyterrorystycznych obiektów użyteczności publicznej nieodmiennie podkreślana jest rola odpowiedniego szkolenia pracowników, opracowania instrukcji alarmowych i planów ewakuacji oraz zapewnienia w sytuacjach kryzysowych współdziałania pomiędzy policją, służbami ratunkowymi i personelem obiektu. Podkreśla się wagę partnerstwa publiczno-prywatnego w zapewnieniu prawidłowej osłony antyterrorystycznej budynków komercyjnych

¹⁴ A. Jasiński, *Architektura w czasach terrorizmu. Miasto – przestrzeń publiczna – budynek*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 225.

¹⁵ Tłumaczenie własne – A.J.

¹⁶ Tłumaczenie według *Wielkiego słownika angielsko-polskiego*, oprac. J. Stanisławski, Wyd. Philip Wilson, Warszawa 1995.

¹⁷ J. Coaffee, D.M. Wood, P. Rogers, *The Everyday Resilience of the City: How Cities Respond to Terrorism and Disaster*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2009, s. 2.

oraz rolę, jaką w prewencji antyterrorystycznej odgrywa czujność i aktywność obywatelska. W Polsce Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego wydała na ten temat broszurę *Zabezpieczenie antyterrorystyczne wielkopowierzchniowych obiektów handlowych – uniwersalny poradnik*, w Internecie dostępne są też bardzo dobre opracowania wydawane przez służby brytyjskie: *HO 2009. Safer Places: A Counter Terrorist Supplement* oraz podręczniki z serii NaCTSO „*Counter Terrorism Protective Security Advice for Stadia and Arenas; Shopping Centers; Bars, Pubs and Nightclubs, Visitor Attractions: Hotel and Restaurants; Cinemas and Theaters; Major Events; Higher and Futher Education*”, a także amerykańskie *FEMA Site and Urban Design for Security. Guidance against Terrorist Attack* oraz *FEMA Reference Manual to Mitigate Potential Terrorist Attack against Buildings* oraz wiele innych.

Poza ochroną budynków warto zwrócić uwagę na konieczność ochrony przestrzeni publicznej, szczególnie podczas organizacji masowych imprez na wolnym powietrzu, wśród których najwyższy stopień zagrożenia atakiem terrorystycznym towarzyszy Festiwalowi Kultury Żydowskiej, a szczególnie popularnemu koncertowi finałowemu organizowanemu na ulicy Szerokiej. Żydzi, zwłaszcza Izraelczycy, od wielu lat znajdują się na szczycie listy potencjalnych obiektów ataków terrorystycznych. Dla właściwego zabezpieczenia tej imprezy z pewnością można pomyśleć o czasowym zamknięciu całego kwartału Kazimierza wokół ulicy Szerokiej, realizowanym przy pomocy zapór z hydraulicznych słupków drogowych. Takie ruchome bariery, podnoszone w czasie trwania imprezy, mogą skutecznie zabezpieczyć jej teren przed wtargnięciem wrogiego pojazdu. Ponadto należy zadbać o odpowiednią ochronę osobową, trudną do realizacji przez polskie służby, gdyż przybysze z Izraela, w tym w szczególności Żydzi sefardyjscy, są dla przeciętnego Polaka nie do odróżnienia od Arabów. Tu z pewnością najlepszą osłonę są w stanie zapewnić służby izraelskie, wprawione w prewencyjnych działaniach antyterrorystycznych.

Wydaje się, że można także rozważyć objęcie ochroną zatłoczonych śródmiejskich placów i głównych ulic handlowych, w szczególności obszaru Starego Miasta i Traktu Królewskiego. Od 2014 r. nasiliły się w Europie Zachodniej wypadki terrorystyki samochodowej. W magazynach internetowych wydawanych przez agendy ISIS („Inspire”, „Rumiyah Magazine”) pojawiła się seria artykułów wzywających do przeprowadzania ataków na niewiernych przy pomocy ciężkich samochodów, służących jako broń do taranowania przechodniów. Radzono w nich, aby jako miejsce ataku wybierać długie i wąskie przestrzenie, takie jak bulwary czy mosty, gdzie ofiary będą miały ograniczone możliwości ucieczki i gdzie nie będzie innych pojazdów, mogących zatrzymać jadący z pełną prędkością samochód terrorysty. Jako idealne miejsca do przeprowadzenia ataku wskazano deptaki i śródmiejskie ulice handlowe¹⁸. Brian M. Jenkins, znawca współczesnego terroryzmu, twierdzi, że nie można w pełni zapobiec przeprowadzeniu takich ataków, a jedynie, co można, to próbować je ograniczyć¹⁹ – jednym z najlepszych sposobów

¹⁸ *Vehicular Terrorism. The Threat Behind the Wheel*, „Corporate Risk Services. Intelligence Bulletin”, 2017; https://readtheinterjournal.com/wp-content/uploads/2017/09/Vehicular_Terrorism_The_Threat_Behind_the_Wheel.pdf [dostęp: 30.10.2017].

¹⁹ B.M. Jenkins, *Vehicular Terrorism: Weighing the Benefits, and Worth, of Prevention*, 5 .09.2017, The Rand Blog, <https://www.rand.org/blog/2017/09/vehicular-terrorism-weighing-the-benefits-and-worth.html> [dostęp: 30.10.2017].

jest solidne odseparowanie przestrzeni pieszej od jezdni. Oczywiście, nie jest to łatwe, gdyż z jednej strony należy skutecznie uniemożliwić wjazd na obszar chroniony samochodu potencjalnego zamachowca, a z drugiej należy pozostawić możliwość dojazdu służbom ratunkowym, samochodom dostawczym i ekipom remontowym. Zabezpieczenie antyterrorystyczne głównych placów i ulic handlowych może zostać harmonijnie wpisane w działania władz miasta Krakowa, konsekwentnie zmierzające do eliminacji ruchu samochodowego z obszaru Starego Miasta. W wielu europejskich miastach całe obszary śródmiejskie zostały już przekształcone w strefy rowerowo-pieszne, co nie tylko podnosi stan bezpieczeństwa pieszych i ogranicza zanieczyszczenie środowiska, ale także sprzyja rozwojowi życia miejskiego, nadając miastu przyjazny, zrelaksowany charakter – tak jest między innymi w Brukseli, Kopenhadze, Getyndze i Wenecji. Trend upowszechnia się na całym świecie, między innymi przez działalność projektową i publikacje Jana Gehla. Rzecz jasna, bariery drogowe stosowane w zabezpieczeniach antyterrorystycznych nie mogą być symboliczne: konieczne są odpowiednie, atestowane konstrukcje, których nie sforsuje nawet rozpędzony samochód ciężarowy. Konstrukcje takie są już powszechnie dostępne, najczęściej w postaci wzmocnionych pachółków ulicznych, opuszczanych hydraulicznie w celu umożliwienia przejazdu uprawnionego samochodu.

Wnioski

Wśród znawców przedmiotu (szczególnie badaczy amerykańskich) upowszechniony jest pogląd, że dla dobrego funkcjonowania miast większym problemem od skutków samych ataków terrorystycznych są rezultaty działań antyterrorystycznych. W znanym eseju zatytułowanym *Czy strach i urbanistyka toczą ze sobą wojnę*, opublikowanym wkrótce po zamachu z 11 września, Todd Swanstrom napisał: „największe zagrożenie dla miast przynosi nie sam terroryzm, lecz polityka antyterrorystyczna, której skutki mogą zagrozić wolności myśli i poruszania się, a więc wartościom, które stanowią o istocie miasta”²⁰. Wtórzuje mu Peter Marcuse, twierdząc, że: „największy wpływ na kształt współczesnego miasta i na życie jego mieszkańców wywiera nie sam terroryzm, lecz sposób, w jaki traktowane jest zagrożenie terrorystyczne”²¹. Jako rezultat przesadnych działań antyterrorystycznych, motywowanych często doraźnym zyskiem politycznym, wymienia: ograniczenia dla miejskiej demokracji, wzrost segregacji społecznej i przestrzennej, prywatyzację domeny publicznej i ograniczenia w korzystaniu z przestrzeni publicznej, a także zagrożenia dla kosmopolitycznej istoty miasta płynące z upowszechniania postaw szowinistycznych, rasistowskich i ksenofobicznych.

To ostatnie spostrzeżenie istotne jest zwłaszcza w perspektywie polskiej: wywołany podczas ostatnich wyborów parlamentarnych strach przed uchodźcami

²⁰ T. Swanstrom, *Are Fear and Urbanism at War?*, „Urban Affairs Review” 2002, 38 (1).

²¹ P. Marcuse, *The Threat of Terrorism and Existential Insecurity: Urban Policy Response*, Symposium „Architectures of fear. Terrorism and the Future of Urbanism in the West”, CCCB 17–18 May 2007 <http://www.publicspace.org/ca/text-biblioteca/eng/b027-the-threat-of-terrorism-and-existential-insecurity-urban-policy-responses> [dostęp: 4.02.2018].

arabskimi utożsamianymi z terrorystami, podsycany przez prawicowe media i populistycznych polityków, rozbiły międzyludzką solidarność, zaogniły podziały polityczne i szeroko rozlały falę nacjonalizmu, rasizmu i ksenofobii. Ich długofalowe skutki mogą być bardzo groźne: mogą skutkować aktami agresji wobec ludzi o innym kolorze skóry, a w skrajnym przypadku – doprowadzić do przemocy. Islamofobia jest znanym źródłem terroryzmu – wystarczy przypomnieć Andersa Breivika lub atak na meczet w Quebecu dokonany 29 stycznia 2017 roku, gdzie miejscowy student zastrzelił sześciu i ranił siedemnastu modlących się muzułmanów. Wśród ofiar znalazło się trzech urzędników, profesor uniwersytetu, aptekarz i właściciel sklepu spożywczego, wszyscy byli obywatelami Kanady²².

Reasumując: wszelkie działania podejmowane w zakresie ochrony antyterrorystycznej powinny być dostosowane do realnego poziomu zagrożenia, a także posiadać akceptację opinii publicznej. Dopóki istnieć będą napięcia i konflikty, leżące u podłoża współczesnego terroryzmu, dopóty krytyczna infrastruktura miast, ważne budowle publiczne i skupiska ludności będą narażone na ryzyko ataków terrorystycznych, a dla ich ochrony będą musiały być podejmowane odpowiednie, wyważone i proporcjonalne środki bezpieczeństwa. Od skuteczności i sprawności mechanizmów demokratycznych zależeć będzie, czy ocalone przy tym zostaną podstawowe wartości otwartego społeczeństwa, czyli stan równowagi pomiędzy swobodami obywatelskimi, a bezpieczeństwem publicznym.

Ochrona antyterrorystyczna budynków użyteczności publicznej w Krakowie – czy jest nam potrzebna?

Streszczenie

W „Programie poprawy bezpieczeństwa dla miasta Krakowa na lata 2018–2020” jako jeden z celów operacyjnych wymieniono „poprawę stopnia przygotowania obiektów użyteczności publicznej w Krakowie w zakresie przeciwdziałania atakowi terrorystycznemu i na wypadek ataku terrorystycznego”. Problematyka prewencji antyterrorystycznej w odniesieniu do budynków publicznych i przestrzeni miejskiej pozostaje kontrowersyjna, gdyż dotyka z jednej strony kwestii konieczności zapewnienia mieszkańcom odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa, a z drugiej – potrzeby zagwarantowania wolności osobistej i poszanowania praw obywatelskich. W wymiarze praktycznym fortyfikacja budynków publicznych zagraża ich funkcjonalności, a w wymiarze symbolicznym jest zaprzeczeniem demokracji. W artykule rozważane są możliwości i ewentualne skutki wprowadzenia w życie przedsięwzięć, które mogą służyć ograniczeniu ryzyka ataków terrorystycznych w przestrzeni publicznej i budynkach użyteczności publicznej w Krakowie.

Słowa kluczowe: antyterroryzm, bezpieczeństwo publiczne, antyterrorystyczna sytuacyjna prewencja

²² NBC News, *Quebec 'Terrorist Attack': College student Alexandre Bissonnette Charged*, 31.01.2017; <https://web.archive.org/https://www.nbcnews.com/news/world/multiple-deaths-injuries-mosque-shooting-quebec-city-canada-n713976> [dostęp: 4.02.2018].

Antiterroristic Protection for Public Buildings in Kraków – Do We Actually Need it?

Summary

In the municipal “Programme of the Security Improvement for the City of Kraków 2018–2020” one of the main goals was pointed out as “the improvement of the protection of public buildings in Krakow against the terrorist attack”. Antiterroristic prevention of public buildings and public space is a difficult and controversial issue. On the one hand, it is connected with the need of provision a public safety but on the other hand it may affect the protection of freedom and personal rights of citizens. In practice the fortification of public buildings threatens its functionality, in symbolic dimension it undermines the basic principles of democracy. In the article, the author depicts evaluation of different approaches and effects of antiterrorist policies, which may be implemented in order to protect public facilities in Kraków.

Key words: antiterrorism, public security, antiterrorist prevention through environmental design

Антитеррористическая защита общественных зданий в Кракове – насколько это необходимо?

Резюме

Одной из оперативных целей «Программы повышения безопасности для города Кракова на 2018–2020 гг.» является «повышение уровня подготовки общественных объектов в Кракове в сфере противодействия терактом и в случае теракта». Проблема антитеррористической профилактики в отношении общественных зданий и городского пространства в целом, является предметом спора, поскольку она, с одной стороны, затрагивает вопрос о необходимости предоставления жителям определенного уровня безопасности, а с другой – необходимость обеспечения личной свободы и уважения гражданских прав человека. С практической точки зрения укрепление общественных зданий угрожает их функциональности, а в символическом измерении – это противоречит самому духу демократии. В статье рассматриваются возможности и прогнозируемые последствия внедрения в жизнь решений, направленных на ограничение риска терактов в общественных местах и общественных зданиях в Кракове.

Ключевые слова: антитерроризм, общественная безопасность, профилактика терроризма